

3. Névtani kutatások Lengyelországban és a világban. MAGDALENA PUDA-BLOKESZ a cégnevekhez kapcsolódó terminológiai és osztályozási problémákat veszi számba. Ezek kapcsán kitér a krematonimák rendszerébe való besorolásuk nehézségeire, a különböző regiszterekben megjelenő eltérő névhasználatra, valamint a cégnevek kutatása kapcsán felmerülő forráskritikai kihívásokra is (345–362). KOVÁCS LÁSZLÓ tanulmánya egy kevésbé előtérben lévő területnek, a járműnevek vizsgálatának problematikájába enged betekintést. A kutatástörténeti előzmények és problémák áttekintése kapcsán a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy szükséges megkülönböztetni a járműkategóriák neveit, valamint az egyedi járműneveket, és figyelembe kell venni azt is, hogy hivatalos vagy nem hivatalos elnevezésekről van-e szó. Mindezek után a szerző kitér a JÁRMŰNÉV kategória definíciós kérdéseire is, majd bemutatja saját rendszerezését is a járműnevekre vonatkozóan (363–382).

4. Műhely. A rovat egyetlen tanulmányában BOŻENA HRYNKIEWICZ-ADAMSKICH 15–17. századi keleti szláv (óorosz) forrásokban feljegyzett, *-ko* képzővel ellátott, egytövű, köznévi eredetű személynévek nyelvi és filológiai kérdéseit járja körül. Megállapítja, hogy e nevek vagy közvetlenül közszóból jöttek létre, vagy pedig másodlagosan kapcsolódtak egy közszóból formáns nélkül alakult személynévhez (383–409).

5. Szemle. Ebben a rovatban elsőként ZBIGNIEW BABIK alaposan kidolgozott kritikáját olvashatjuk KRISTÝNA KOVÁŘOVÁ 2021-ben megjelent, *Hydronymie povodí Ostravice* című monográfiájáról (411–424), majd JUSTYNA GROBLIŃSKA *Nieoficjalne nazewnictwo miejskie Łodzi* című szótárát mutatja be JAN SOSNOWSKI (425–432).

6. A tudományos élet krónikája. E rovat egyetlen cikkében HENRYK DUSZYŃSKI-KARABASZ számol be egy 2022. október 17–20. között megtartott online szimpóziumról. A spanyol nyelvű konferencián 8 szekcióban hangzottak el előadások a helynevek kulturális, történelmi, nyelvészeti és technológiai vonatkozásairól (433–434).

KENYHERCZ RÓBERT

főiskolai docens; Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Kölcsey Ferenc Tanítóképzési Intézet, Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék; Debrecen

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6312-3532>, e-mail: kenyhercz.robort@drhe.hu

Onomastica 68. (2024)

Főszerkesztő: HALSZKA GÓRNY. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków. 400 lap

1. Megemlékezés. Az *Onomastica* 68. száma egy Władysław Miodunk (1945–2024) lengyel nyelvész életére és munkásságára való megemlékezéssel kezdődik. Az írásból kiderül, hogy az elhunyt nyelvtudós elsősorban pályája elején foglalkozott névtannal (7–12).

2. Tanulmányok. A rovat három, elméleti kérdésekkel foglalkozó írással indul. ARTUR REJTER a lengyel irodalomtörténész RYSZARD NYCZ új bölcsészetre vonatkozó felosztását alapul véve (digitális bölcsészet; társadalmi, gazdasági és kulturális ügyeknek elkötelezett bölcsészet; kognitív bölcsészet; poszthumanisztika; művészi bölcsészet)¹ gondolja végig, hogy a névtan miként illeszthető ebbe a keretrendszerbe (13–28). MARIUSZ RUTKOWSKI a lengyel városi helynevek közül az ún. emlékevek nemzeti kulturális kánonban betöltött szerepét vizsgálja. A szerző MICHAEL BILLIG banális nacionalizmus koncepciójából indul ki, amely megkülönbözteti a „forró” (ünnepélyes, alkalmi) nacionalizmust a „hideg” (hét-köznap, banális) nacionalizmustól. RUTKOWSKI ez alapján a városi helyneveket a nemzeti kánon banalizált formájú megnyilvánulásainak tekinti, mivel azok – az azonosító funkciójukon túl – „hideg” hordozóként is működve észrevétlen módon erősítik a kulturális emlékezetet (29–41). JAROMÍR KRŠKO írása a nyelvi tájkép kapcsán a névtani és a szocio-lingvisztikai kutatások egymást kiegészítő jellegére hívja fel a figyelmet. Ennek alátámasztására (többek között) szlovák–magyar kétnyelvű területekről származó sírfeliratokon és tablóképeken vizsgálja a személynevek használatát, bemutatva azt is, hogy a szocio-lingvisztikai szempontok miként gazdagíthatják a nevek pusztá elemzéséből származó információkat (43–59).

A következő négy tanulmány különböző típusú személynevek kérdéseit tárgyalja. ADAM SIWIEC a személynevek és a nyelvtani nem lengyel nyelvbeli kapcsolatát mutatja be. A hagyományos lengyel névadásban a név alaktani szerkezete általában egyértelműen utal a név viselőjének a nemére (a férfinevekre a mássalhangzós szóvég és a Ø végződés, a női nevekre az -a végződés), ugyanakkor egyre gyakrabban találkozni olyan jövevénynevekkel, amelyek hangtani-alaktani felépítésüket tekintve eltérnek a hagyományos lengyel nevektől. Ilyenek például az uniszex nevek (pl. *Andrea, Maria*), valamint a mássalhangzóra végződő női nevek (pl. *Carmen, Ingrid*); igaz, ezek használata a szerző vizsgálatai alapján jelenleg még meglehetősen korlátozott a lengyel névadásban. A cikk utal a nem bináris nemi identitással összefüggő névhasználati kérdésekre is (61–78). KRISTÝNA BŘEZINOVÁ két kérdőíves vizsgálat eredményei alapján azt mutatja be, hogy mely keresztnéveket tartanak a cseh beszélők tipikusan városiaknak vagy vidékieknek. A vizsgálatokból kiderült, hogy valóban léteznek a nevekre vonatkozóan efféle sztereotípiák, ugyanakkor az ítéletet nagyban befolyásolja a válaszadó lakóhelye. A kérdés megítélésakor azonban azt is figyelembe kell venni, hogy a cseh személynévrendszer ebből a szempontból is folyamatos változásban van a társadalmi mobilitás, a média és a névdivat hatásának megfelelően (79–98). ZENON LICA tanulmánya két testrésznek, a kéznek és a lábnak – illetve ezek részeinek – nyelvi-kulturális képét rekonstruálja a lengyel és a német családnevek alapján. Azaz a szerző nem csupán a nyelvi sajátosságok bemutatására vállalkozik, hanem a nevekben tükröződő világképet és gondolkodásmódot is igyekszik feltárni (99–112). TOMASZ KURDYŁA délkelet-lengyelországi települések lakóinak a szomszédos települések lakói által adott kollektív neveit vizsgálja, ezek közül is kiemelve azokat, amelyek a szomszéd falu valamilyen nyelvjárási sajátosságán alapulnak. A tanulmányban bemutatott nevekből kiderül, hogy motivációjuk a nyelvi mássággal való szembesüléssel magyarázható, s gyakran a másik falu lakóinak a lenézése is kifejeződik bennük (113–128).

¹ A terminológiához l. RYSZARD NYCZ magyarul Az új bölcsészet Lengyelországban: néhány nagyon szubjektív megfigyelés, sejtés, refutáció címmel megjelent tanulmányát (*Kalligram* 29/7–8: 127–137).

Ezt követően a különböző területekről és időszakokból származó helyneveket középpontba állító írások következnek. HALINA KUREK az Alacsony-Beszkidek környékén és a Sądeccyzna térségében a lemkó–lengyel nyelvi érintkezések nyomait vizsgálja a tulajdonnevekben (a helynevek mellett a személynévekben és a krematonimákban). Kutatásának középpontjában az a folyamat áll, amelynek során a helyi lengyel közösség átvette és saját regionális identitásának részévé tette a lemkó eredetű neveket. A szerző ezért e neveket olyan „kulturális lexémáknak” tekinti, amelyek megteremtik a többnyelvű közösségek identitását (129–140). URSZULA BIJAK tanulmányában a *Żyd* ’zsidó’ népnévből és a zsidó valláshoz, kultúrához és történelemhez kapcsolódó más lexémákból (pl. *bóżnica* ’zsinagóga’, *getto* ’gettó’, *kirkut*, *okopisko* mindkettő ’zsidó temető’ stb.) származó lengyel helyneveket vizsgálja, s a nyelvi és névföldrajzi háttér bemutatásával szemlélteti, hogy ezek a nevek miként őrzik a mai napig a lengyelországi zsidóság emlékét (141–164). TETYANA KOSMEDA és OKSANA KOVTUN azt vizsgálja meg, hogy az ukrán helynevek és származékaik használatában milyen változások mentek végbe az orosz–ukrán háborúval mint extralingvális tényezővel összefüggésben, különös tekintettel a nyelvi kreativitásnak azon megnyilvánulásaira, amelyek Oroszországgal kapcsolatban negatív, Ukrajnával és az ukrán helynevekkel kapcsolatban pedig pozitív viszonyulást tükröznek (pl. átnevezések, gúnyos megnevezések, szimbolikussá váló nevek; 165–183). MALGORZATA RUTKIEWICZ-HANCZEWSKA és JUSTYNA B. WALKOWIAK írása a lengyelül *skwer*-nek nevezett kisebb városi zöldterületek elnevezéseit mutatja be. A tanulmány a nevek részletes szemantikai elemzése mellett arra is választ keres, hogy az utóbbi években miért növekszik a névvel rendelkező skwerek száma Lengyelországban (185–206). KOVÁCS ÉVA a víznevekkel és vízrajzi köznevekkel összefüggő, a korai ómagyar korban keletkezett településneveket vizsgálja munkájában. Okleveles adatok segítségével bemutatja az efféle nevek szemantikai és szerkezeti sajátosságait. Mivel a szerző által vizsgált nevek 85%-a metonímiával keletkezett, s ennek következtében a víznév és a településnév azonos alakú, a tanulmány kitér a metonímia irányának a megállapításához kapcsolódó problémákra is (207–219).

A nagy tulajdonnévi kategóriák után egyéb névfajtákkal foglalkozó írásokkal folytatódik a fejezet. PIOTR TOMASIK a lengyelországi villamoskocsik elnevezéseit elemzi nyelvi, kulturális és funkcionális szempontból. A szerző vizsgálatából kiderül, hogy a villamoskocsikat leggyakrabban ismert személyekről nevezik el (gyakran a személynév teljes formáját felhasználva), s egy évtizeddel korábbi saját vizsgálatával összevetve megállapítja, hogy a villamoskocsik elnevezésének gyakorlata egyre népszerűbb Lengyelországban (221–236). VITALII MAKSYMCHUK a különböző országok labdarúgó-bajnokságainak ukrán neveit vizsgálja. A tanulmány a bajnokságok hierarchiája szerint csoportosítva mutatja be az elnevezések szemantikai-strukturális jellemzőit, külön kitérve az elnevezés eredetére, az adaptáció kérdéseire, valamint a kereskedelmi és nem kereskedelmi elnevezések különbségeire (237–263). AGNIESZKA MYSZKA és MONIKA KIJ a krematonimák egy sajátos csoportjának a körülhatárolására tesznek kísérletet. Amellett hoznak fel érveket, hogy miért lehet indokolt a magántulajdonban lévő tárgyaknak (pl. autóknak, hangszereknek, háztartási gépeknek) a nem márkanéven alapuló elnevezéseit a krematonimák külön alfajtajaként kezelni. A cikk a kategorizáció kérdései mellett azzal is foglalkozik, hogy miért kapnak nevet az efféle tárgyak, s a névadásban miként fejeződik ki az emberek tárgyakhoz való viszonyulása (265–284).

A nevek fordításának kérdéseivel két munka is foglalkozik. MARTYNA GIBKA Terry Pratchett *Az ötödik elefánt* (*The Fifth Elephant*) című regényében és annak lengyel fordításában hasonlítja össze a szereplők neveinek a funkcióit, különös tekintettel arra, hogy

mely funkciók maradtak meg, s melyek tűntek el, illetve jelentek meg a fordítás során. A feldolgozás keretében a szerző a saját elméletét használja fel, amely a nevek funkcióit egyrészt a névadás (állandó funkció), másrészt a névhasználat (pillanatnyi funkció) felől értelmezi (285–300). MARZENA CHROBAK a *Bazi nagy francia lagzik* (Qu'est-ce qu'on a fait au Bon Dieu?) című, 2014-ben bemutatott francia film lengyel hangalámondásos változatát elemzi a tulajdonnévhasználat szempontjából. Az általa kidolgozott kritikai keretrendszer alapján megállapítja, hogy a film lengyel fordítója a tulajdonneveket a jelentés, a funkció és a stílus szempontjából egyaránt sikeresen adaptálta a lengyel közönség számára (301–315).

A fejezet zárásaként IVETA VALENTOVÁ tanulmányát olvashatjuk, aki a népnevek terminológiai és helyesírási kérdéseivel foglalkozik a szlovák névtan szempontjából. Mivel ezeket a megnevezéseket a szlovákban tulajdonneveknek tekintik, szabály szerint nagy kezdőbetűvel írandók, ugyanakkor a szerző rámutat arra, hogy a gyakorlatban – különösen a nem hivatalos használatú, becéző, esetleg pejoratív etnonimák esetében – pl. *Fric* 'német', *Usák* 'amerikai', *Špageták* 'olasz' – megfigyelhető az ettől való eltérés (317–332).

3. Névtani kutatások Lengyelországban és a világban. Ebben a rovatban két, online elérhető névtani adatbázisról is olvashatunk. HALSZKA GÓRNY az *Internetowy słownik nazwisk w Polsce* 'Lengyelországi családnevek internetes szótára' (ISNP, <https://nazwiska.ijp.pan.pl>) elnevezésű projektet mutatja be. Az online szótár célkitűzésein, szerkesztési elvein és a szócikkek felépítésén túl olvashatunk a projekttel kapcsolatos tervekről, a bővítés lehetőségeiről, valamint a fogadtatásáról is (333–345). VADZIM SHKLIARYK a mikrotoponimák fehérországi kutatásának online bibliográfiáját mutatja be (<https://microtop.philology.by>), s röviden át is tekinti a témához kapcsolódó legfontosabb munkákat az elmúlt 60 évből (347–360). Végül JAN HOLEŠ egy eddig viszonylag kevés figyelmet kapó területre, a meteorológiai elnevezésekre irányítja a figyelmet. Tanulmányában részletesebben tárgyalja a trópusi viharok neveinek nyelvi sajátosságait a 19. század végétől napjainkig terjedően, majd a meteorológiai elnevezések kutatásának a jövőbeni irányait és kihívásait foglalja össze röviden (361–376).

4. Szemle. A rovatban két kötet alaposabb ismertetése is olvasható. Elsőként URSZULA BIAK mutatja be ROBERT ŚLABCZYŃSKI *Mikrotoponimia Beskidu Niskiego* 'Az Alacsony-Beszkidék mikrotoponimái' című monográfiáját (377–380), majd MICHAŁ ŁUCZYŃSKI *Bogowie dawnych Słowian. Studium onomastyczne* 'Az ősi szlávok istenei. Névtani tanulmány' című könyvét ismerteti MIKOŁAJ DUNIKOWSKI (381–384). Ezt követően IVETA VALENTOVÁ válaszol ZBIGNIEW BABIK recenziójára, amelyet a *Lexika slovenských terénnych názvov* című, 2018-ban megjelent könyvről írt, s igyekszik BABIK kritikájának a félreértéseit és pontatlanságait tisztázni (385–394).

5. A tudományos élet krónikája. 2023. október 19–21. között rendezték meg az Opoli Egyetemen a XXIII. Nemzetközi és Lengyel Névtani Konferenciát, amelyről DANUTA LECH-KIRSTEIN számol be. A tanácskozás fő témája a kulturális névtan volt, s ehhez a területhez kapcsolódóan a konferencián több mint száz előadás hangzott el (395–398).

KENYHERCZ RÓBERT

főiskolai docens; Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Kölcsey Ferenc Tanítóképzési Intézet, Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék; Debrecen

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6312-3532>, e-mail: kenyhercz.robort@drhe.hu